

PANEL-RASPRAVA DC ELEMENT SUBJECT

Priredili:

Dora Bošković, Biserka Čaušević, Irena Kolbas,
Robert Ravnić, Mirjana Vujić (voditeljica), Boris Zakošek i Goran Zlodi

Izveštaj

Cilj je panel-rasprave bio razmotriti DC element *Subject* i njegovu moguću upotrebu u arhivističkoj, knjižničnoj i muzejskoj zajednici.

U prvom je dijelu panel-rasprave Irena Kolbas govorila o terminološkom razgraničenju pojmova *predmet, tema, sadržaj i topik* (Prilog 1). Mirjana Vujić opisala je na temelju međunarodnih i nacionalnih pravilnika, smjernica i standarda predmetno označivanje u knjižničarstvu (Prilog 2), dok ga je Biserka Čaušević problematizirala s aspekta prakse (Prilog 3).

U drugom je dijelu Dora Bošković predložila definiranje standarda sadržajne obrade muzejske građe (Prilog 4), a Boris Zakošek predstavio DC element *Subject: tema-predmet-ključna riječ* u arhivističkom okruženju (Prilog 5).

U trećem je dijelu Goran Zlodi govorio o nekim specifičnostima sadržajne obrade muzejske građe (Prilog 6), a Robert Ravnić prikazao primjere primjene DC elementa *Subject* u simuliranom pretraživanju baza podataka arhiva, knjižnica i muzeja. Ta je simulacija dostupna na web-stranici Seminara: <http://jagor.srce.hr/akm>.

Zaključci

1. DC element *Subject* prevodi se pojmom DC element tema.
2. DC element *tema* prihvatljiv je svim trima zajednicama.
3. DC element *tema* definiran je kao *topic of resource* tj. topik izvora (građe/gradiva) koji se može izraziti ključnim riječima ili frazama, deskriptorima ili predmetnim odrednicama.
4. Pri odabiru sadržaja metapodatka *tema* (pristupnice) i utvrđivanju njegova oblika prihvaćena je preporuka DCMI-a (Dublin Core Metadata Initiative) o uporabi pojmova, oznaka i oblika osobnih i obiteljskih imena i naziva korporativnih tijela prema prihvaćenim nacionalnim i međunarodnim pravilnicima, predmetnim i klasifikacijskim sustavima i tezaurusima.
5. Budući da nijedna od naših triju zajednica nema pravilnika za izradu predmetnih normativnih datoteka, sukladno gornjem zaključku, do daljnjega se preporuča upotreba postojećih pomagala.
6. Preporučuje se arhivističkoj i muzejskoj zajednici da razmotre prihvatljivost IFLA-inih *Smjernica za izradu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica i Načela za izradu jezika predmetnih odrednica*.
7. Predstavnici arhivističke zajednice upozorili su na teškoće pri radu na normiranju predmetizacije arhivskoga gradiva. Budući da se dokumenti predmetiziraju dok su još u nadležnosti spisovodstva, veoma je važno da arhivistička i spisovodstvena tijela usuglase smjernice za predmetnu obradu gradiva.

PANEL-DISCUSSION

DC ELEMENT SUBJECT

Prepared by:

Dora Bošković, Bisera Čaušević, Irena Kolbas,
Robert Ravnić, Mirjana Vujić, Boris Zakošek and Goran Zlodi

Report

The goal of this panel discussion was to analyse the DC element *Subject* and its possible use in the archive, library and museum communities.

In the first part of the panel discussion Irena Kolbas spoke of the terminological determination of the terms *subject*, *theme*, *content* and *topic* (Appendix 1). Mirjana Vujić described subject indexing in librarianship on the basis of international and national rules, guidelines and standards (Appendix 2), while Bisera Čaušević problematized it from the practical point of view (Appendix 3).

In the second part of the discussion Dora Bošković suggested the outline of standards for content analysis of museum material (Appendix 4), and Boris Zakošek presented the DC element *Subject* from the point of view of the archive environment: *theme-subject-keyword* (Appendix 5).

In the third part of the discussion, Goran Zlodi spoke of some specific characteristics of the content analysis of museum material (Appendix 6), and Robert Ravnić presented the examples of the DC element *Subject* used in simulated searches of databases of archives, libraries and museums. That simulation is accessible on the web page of the Seminar at <http://jagor.srce.hr/akm>.

Conclusions

1. DC element *Subject* is translated into Croatian with the term DC element theme.
2. DC element *theme* is acceptable to all three groups.
3. DC element *theme* is defined as a topic of a resource, i.e. the topic of a resource (materials/items) which can be expressed in keywords or phrases, descriptors or subject headings.
4. In choosing the content of metadata *theme* (access point) and determining its form, DCMi's (Dublin Core Metadata Initiative) recommendation on the use of terms, signs, personal and family names and the names of corporate bodies according to the accepted national and international rules, as well as subject and classifications systems and thesauri was accepted.
5. Since none of our three domains has published rules for the creation of a subject authorities database, according to the above mentioned conclusion, the use of existing tools is recommended, until further development in this field.
6. The archive and museum communities are recommended to consider the acceptability of IFLA's *Guidelines for Subject Authority and Reference Entries and Principles Underlying Subject Heading Languages*.
7. The archive community's representatives warned the discussion about the difficulties in standardisation of subject cataloguing for archive material. Since the documents are indexed while still in the record keeping domain, it is very important for archive and record keeping bodies to co-ordinate their guidelines for subject cataloguing of the material.

PRILOG 1

PREDMET, TEMA, TOPIK ILI SADRŽAJ?

Irena Kolbas

Etnografski muzej, Zagreb

Tema je panela DC element *Subject*. On je definiran kao "*topic of resource*, topik izvora ili ključna riječ ili fraza koja opisuje *subject* ili sadržaj izvora. Svrha je njegova navođenja promicanje upotrebe kontroliranih rječnika i ključnih riječi. On može uključivati kvalificirane klasifikacijske podatke, npr., klasifikacijske brojeve (LC, DDC), kao i pojmove iz kontroliranih rječnika poput MeSH-a ili AAT-a."

Na samom je početku potrebno riješiti terminološke nedoumice oko prevođenja ključnog pojma panela (*subject*).

U radionici za sadržajnu obradu na prvom seminaru vidjeli smo da ni u jednoj od naših struka nije jednostavno razgraničiti formalnu i sadržajnu obradu.^{*} Prema definiciji DC element *Subject* obuhvaća cjelokupnu sadržajnu obradu - klasifikaciju i predmetizaciju. Prema našoj literaturi, *subject* se prevodi kao predmet i tema. Prema gore navedenoj definiciji i prema području koje pokriva, on jest sadržaj. U definiciji se kao mogući termin spominje i topik. Znači, pojam *subject* mogli bismo prevesti s: predmet, tema, topik ili sadržaj.

Predmet

Predmet je jedan od pojmova koji se javlja u sve tri struke. On je, isto tako, označen kao pojam koji u svakoj struci ima različito značenje. U arhivistici predmet je spis koji se odnosi na istu građu, mjesto, pravnu ili fizičku osobu. U knjižničarstvu predmet je pojam ili više pojmova koji označavaju sadržaj jedinice knjižnične građe, odnosno predmet je jedan od dva aspekta sadržajne obrade. U muzeologiji njime se označava muzejski predmet koji se definira kao predmet baštine pohranjen u muzeju i klasificiran prema muzejskim kategorijama.

Iz navedenog slijedi da nam pojam predmet neće odgovarati. Naime, prilično je nespretno u muzeografiji govoriti o "predmetu muzejskog predmeta". U arhivistici pak pojam predmeta ne pokriva sadržaj definicije DC elementa *Subject*.

^{*} To se ponajprije odnosi na obradu muzejske građe. Što je sadržaj muzejskog predmeta? Zaključili smo da je njegovo značenje određeno onim po čemu se on izdvaja iz svakodnevice i što ga čini muzejskim predmetom. Prihvatili smo, dakle, da sadržaj muzejskog predmeta čini njegovo značenje.

Tema

Tema je pojam koji se u nekim prijevodima DC elementa *Subject* navodi kao alternativa uz pojam predmet. U knjižničarstvu tema pokriva i predmetizaciju i klasifikaciju. U muzeografiji tema je jasan termin na području likovnih umjetnosti, a u CIDOC-ovim smjernicama spominje se kao skupina podataka. Kao zamjenski nazivi još se navode ikonografija, predmet i sadržaj. Međutim, ta CIDOC-ova skupina podataka o temi samo djelomično odgovara sadržaju DC elementa *Subject*. Prema muzološkoj koncepciji sadržaja predmeta u CIDOC-ovoj podjeli tome je nabliza skupina podataka o uporabi i povijesti.

Topik

Topik je lingvistički pojam (postoji i teorija topikalnosti), a označava ono o čemu se govori i blisko značajan je pojmovima tema i predmet (tako i kažemo topik, tema ili predmet razgovora). Topik, tema ili predmet, dakle, znači samo ono što je dano, predmetnuto, naglašeno, bez dodatnih konotacija. Taj pojam dobro pokriva sadržaj pojma *subject* koji je i definiran kao topik. Međutim, on ne postoji u praksi naših struka. Iako se pojavljuje u knjižničarstvu, značenje mu ovdje nije istoznačno terminu predmet.

Sadržaj

Tijekom priprema za ovaj panel i raspravljanja o terminologiji, ponuđen je i termin sadržaj kao prijevod DC elementa *Subject*. U definiciji DC elementa *Subject* on se javlja kao "sadržaj izvora" i dio je terminologije stvarne ili sadržajne obrade u knjižničarstvu. Ali, on nije dovoljno precizan termin jer pokriva široko semantičko područje (prema Aniću, sadržaj jest: ono što se u čemu nalazi, bit, jezgra, glavna misao, sažetak, značenje, smisao, oblik, popis dijelova, kazalo). Sadržaj prije odgovara prijevodu engl. riječi *content*. Sadržaj, kao i topik, ne postoji kao jasan termin u našim strukama.

S obzirom na rečeno, predloženo je da se na ovom skupu kao prijevod DC elementa *Subject* koristi termin tema jer je on, čini se, najprimjereniji ili, bolje rečeno, ima najmanje problema. Iako smo svjesni da on nije idealan prijevod, izabrali smo ga u nadi da će izazivati najmanje nejasnoća. No, praksa će pokazati jesmo li dobro učinili.

Ovdje je važno naglasiti još i distinkciju između DC elementa *Subject*, odnosno teme, i sljedećeg DC elementa *Description* koji se prevodi svima jasnim terminom *opis*. Kod teme govorimo o denotativnom i referencijalnom značenju. Kao jednostavan primjer navodim pojam "pas" koji, pri opisu DC elementa tema može biti samo "četveronožna životinja", a ne, npr., "čovjekov najbolji prijatelj". To znači da u elementu tema donosimo samo standardizirane, normirane podatke, bez konotacija, anotacija te raznih opisnih podataka koje katalogizator smatra važnim. Denotativnim opisima, jasnim standardima i uputama omogućujemo korisniku pristup informaciji što je jedna od nedvojbeno najvažnijih uloga naših zajednica.

PRILOG 2

**PREDMETNO OZNAČIVANJE
- pravilnici, smjernice i standardi -**

Mirjana Vujić

Knjižnice grada Zagreba, Knjižnica Božidara Adžije, Zagreb

Prethodna napomena

Zajednička je radna grupa AKM-a na prošlogodišnjoj panel-raspravi obradila sadržaj podataka za odabir i oblik odrednica prema DC elementima za stvaratelja, nakladnika i suradnika. Ustanovljena je definicija stvaratelja i načela odabira odrednice za stvaratelja. Navedeni su i standardi, pravilnici, priručnici, te popisi koji se rabe u arhivima, muzejima i knjižnicama za odabir pristupnica za stvaratelja. Analizirajući i komentirajući načela Zajednička je radna grupa AKM-a prihvatila Dublinski skup osnovnih elemenata metapodataka (Dublin Core ili DC) kao realnu podlogu za povezivanje arhivskih, knjižničnih i muzejskih deskriptivnih baza podataka. Utvrđeni su temeljni pojmovi i načela za normiranje sadržaja podataka DC elementa stvaratelj, koji se u sve tri struke smatra jednom od glavnih pristupnica bazama podataka.

Budući da je na 3. seminaru zaključeno da će arhivisti, knjižničari i muzealci, uz podršku međunarodnih i domaćih strukovnih i jezičnih standarda, izraditi prijedlog normiranja sadržaja podataka za sve obvezne elemente propisane Dublin Coreom, zadatak je 4. semina-ra bio da odredi sadržaj podataka za odabir i oblik odrednice za DC element *Subject*.

Predmetno označivanje

Predmetno označivanje obuhvaća sva pravila i postupke kojima je cilj prirodnim jezikom označiti sadržaj neke jedinice građe (dokumenta). Sadržaj dokumenta može biti izražen ključnim riječima, deskriptorima i predmetnim odrednicama. Ključne riječi kao najjednostavniji način predmetnog označivanja i tezaursi sa strogo kontroliranim pojmovima u njihovim međusobnim odnosima nisu dostatni da iskažu potpun sadržaj dokumenta. Predmetni sustav sa sintaktičkim indeksiranjem u kojem se sadržaj dokumenta izražava slaganjem predmetnih oznaka u nizove, iskazuje smislene veze među pojmovima i zato bolje od drugih predmetnih označivanja dokučuje sadržaj.

Predmetna oznaka terminološki je kontrolirana oznaka za jedan pojam iz sadržaja dokumenta, a može se sastojati od jedne ili više riječi. Kategorije su predmetnih oznaka: osobna predmetna oznaka, korporativna predmetna oznaka, zemljopisno/etnografska predmetna

oznaka, predmetna oznaka za opći pojam, vremenska predmetna oznaka (izražena riječima ili brojem) i predmetna oznaka za oblik.

Predmetna odrednica osnovna je jedinica predmetnog sustava. To je oblikovani predmetni niz koji se sastoji od jedne ili više predmetnih oznaka i izražava predmet sadržaja dokumenta ili dijela dokumenta. Ako se predmetna odrednica sastoji od jedne oznake, naziva se jednostavnom predmetnom odrednicom, a sastoji li se od više oznaka, naziva se složenom predmetnom odrednicom.

Standardiziran sustav predmetnih odrednica izrađuje se prema pravilima za izradu predmetnog kataloga, međunarodnim smjernicama i načelima, nacionalnim pravilnicima za izradu abecednih kataloga, različitim tezaurusima, priručnicima i popisima predmetnih odrednica u upotrebi.

Značajan je dio predmetnog sustava i koherentan informativno-uputni sustav kao sredstvo terminološke kontrole. Taj sustav čine četiri vrste uputnica:

1. opće uputnice *vidi*: kojima se upućuje na neusvojenog termina na usvojeni; one iskazuju odnose ekvivalencije ili supstitucije, a izrađuju se za sinonime, kvazisinonime, inverzije, kratice, pseudonime i sl.,
2. unakrsne uputnice *vidi i*: kojima se proširuju sadržajne veze među pojmovima i stvaraju paradigme; ovim se uputnicama iskazuju dvije vrste odnosa: hijerarhijski odnosi ili odnosi nadređenosti i podređenosti, koji se dalje dijele na generičke i partitivne odnose, te asocijativni odnosi ili odnosi srodnosti,
3. objasnidbene uputnice koje označavaju opseg sadržaja unutar kojeg se rabi pojam izražen usvojenom oznakom,
4. povijesne ili pregledne uputnice koje pokazuju razvoj određenih predmetnih oznaka, a najčešće se odnose na zemljopisne i korporativne oznake koje su u povijesti mijenjale naziv.

Knjižnica Božidara Adžije, koja ima pedesetogodišnje iskustvo izrade predmetnog sustava, na osnovi svojih pravila izrađuje predmetni online katalog za potrebe Knjižnica grada Zagreba. Središnji i najobimniji dio *Pravila za izradu predmetnog kataloga*¹ obuhvaća definicije, oblikovanje i primjenu predmetnih oznaka. Budući da ne postoji nacionalni pravilnik za izradu predmetnog kataloga i budući da svaka od naših triju struka ima svoje specifične zahtjeve u pogledu oblikovanja predmetne odrednice iz sadržaja jedinice građe, (a takvi se posebni zahtjevi pojavljuju i unutar samih knjižnica, s obzirom na njihovu vrstu: sveučilišna, narodna, školska, dječja, znanstvena) u ovom se tekstu nećemo baviti oblikovanjem i primjenom odrednica već njihovom *strukturom* predloženom u *Smjernicama za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica* i *Načelima za izradu jezika predmetnih odrednica*. U pogledu oblikovanja, terminološkog izbora i primjene predmetnih odrednica smatra se da je potrebno uvažavati, pa čak i poticati, različitosti između arhiva, muzeja i knjižnica, kao i između različitih ustanova unutar tih djelatnosti.

¹ Štrbac, Duška; Mirjana Vujić. *Pravila za izradu predmetnog kataloga*. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, Knjižnica Božidara Adžije, 1997. (Samo za internu upotrebu)

Međunarodne smjernice i načela

Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica (GSARE) izradila je 1993. IFLA-ina Radna skupina za izradbu Smjernica za datoteke predmetnih preglednih kataložnih jedinica Sekcije za klasifikaciju i indeksiranje. *Smjernice* prikazuju strukturu jedinica, a ne stvaran oblik odrednica, uputnica ili napomena niti interpunkciju unutar tih elemenata. Oblik i odabir odrednica, uputnica i napomena propisuju pravila za izradu predmetnog kataloga, kao što oblik odrednica i redalica u formalnoj obradi jedinice građe propisuju nacionalni pravilnici za izradu abecednih kataloga. Način izrade pregledne kataložne jedinice, uputnice i objasnidbene kataložne jedinice za potrebe formalne obrade propisuju *Smjernice za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica* (GARE), a za potrebe sadržajne obrade *Smjernice za izradbu predmetnih preglednih jedinica i uputnica*. Pregledna kataložna jedinica osnova je svakog zapisa i sadrži jedinstvenu (normiranu) odrednicu (pristupnicu). Uputnica je kataložna jedinica koja korisnika upućuje ili s neusvojene odrednice na odgovarajuću usvojenu odrednicu (opće uputnice *vidi:*) ili s usvojene, jedinstvene odrednice na srodne odrednice (unakrsne *vidi i:* uputnice). Objasnidbene su kataložne jedinice *vidi i:* uputnice koje objašnjavaju kako treba tražiti pojedinu odrednicu i upućuju na odrednice po kojima se može dodatno pretraživati ili su iscrpne *vidi:* uputnice.

GARE i GSARE propisuju istu vrstu jedinica tj. jedinstvenu odrednicu, uputnice i objasnidbene kataložne jedinice za autore/stvaratelje i za naslove anonimnih klasičnih djela čiji se jedinstveni oblik i odgovarajući varijantni i srodni oblici izrađuju prema nacionalnim pravilnicima za izradu abecednih kataloga.

GSARE određuju elemente podataka koje treba sadržavati predmetna pregledna kataložna jedinica i njihov redoslijed, te daju okvirnu shemu ili strukturu jedinice. Prvi je element predmetne kataložne jedinice *jedinstvena odrednica* (pristupnica) koju je ustanovila ustanova odgovorna za izradu jedinice i služi kao glavni element za uvrštavanje u abecedni predmetni niz. Jedinstvena odrednica, prema Smjernicama, može biti osobna odrednica, korporativna odrednica, stvarna odrednica, zemljopisna odrednica, odrednica općeg pojma (tematska), odrednica za obiteljsko ime. Predmetna pregledna kataložna jedinica za vremenske oznake i oznake oblika nije predviđena. Odrednica se može sastojati od samo jednog elementa ili niza elemenata (jednostavna ili složena odrednica).

Skupina *napomena* sadržava napomene o (1) *opsegu* koje imaju zadatak objasniti opseg predmetne odrednice, njezin odnos prema drugim odrednicama kao i način uporabe predmetne odrednice i srodnih odrednica; (2) napomene o *klasifikacijskom sustavu* koje upućuju na povezanost predmetne odrednice s jednim ili više klasifikacijskih sustava i (3) napomene uz *kôd za zemljopisno područje*, koje upućuje na zemljopisno područje na koje se odnosi odrednica.

Skupina podataka o *uputnicama* na preglednoj kataložnoj jedinici sadržava neusvojene predmetne odrednice za koje su izrađene uputnice. Skupina podataka o *unakrsnim uputnicama* na preglednoj kataložnoj jedinici upućuje korisnika na više, šire, srodne i uže pojmove po kojima mogu dodatno pretraživati. Unakrsnim odrednicama iskazuju se hijerarhijski, polihijerarhijski, asocijativni i kronološki odnosi.

Skupina *napomena katalogizatora* element je pregledne kataložne jedinice čija je svrha uputiti katalogizatora na podatke u zapisu. U *napomeni o autoriziranim podacima* navode se izvori za pronađenu predmetnu odrednicu i njezini neusvojeni oblici ili podatak o netočno označenoj odrednici. Podaci zabilježeni u ovim napomenama nisu vidljivi krajnjem korisniku.

Objasnidbene kataložne jedinice sadrže *vidi: i vidi i*: uputnice koje zamjenjuju više uputnica. One korisnika upućuju na skupinu jedinstvenih odrednica za koje nisu izrađene posebne uputnice.

Drugi značajan dokument *Načela za izradu jezika predmetnih odrednica*, na koji se oslanja predmetna obrada, također je izradila IFLA tj. njezina Radna grupa za temeljna načela jezika predmetnih odrednica Sekcije za klasifikaciju i predmetno označivanje. Poslije višegodišnjeg usuglašavanja, Načela su publicirana 1999. godine. *Osnovni zadaci* zbog kojih se pokušalo identificirati neka zajednička načela izradbe jezika predmetne odrednice jesu sljedeći:

- olakšati predmetni pristup informacijama na međunarodnoj razini,
- potpomoći razvoj jezika predmetnih odrednica navođenjem onog što se smatra valjanim jezikom predmetnih odrednica i iznaći poželjna načela za sastavljanje i primjenu uputa za te jezike,
- unaprijediti razumijevanje različitih jezika predmetnih odrednica prepoznavanjem zajedničkih svojstava na kojima se temelje i navođenjem strukture za njihovo usporedno proučavanje, i
- donijeti teorijsku osnovu za određene standarde ili smjernice za sastavljanje i primjenu jezika predmetne odrednice.

Dokument predlaže *definiciju jezika predmetne odrednice* kao dokumentalističkog jezika koji se rabi radi osiguranja dosljedna pristupa predmetnom sadržaju dokumenta u katalogu, bibliografiji ili kazalu. Pod nazivom "dokument" razumijeva se tekstualna i netekstualna građa. Jezik se sastoji od kontroliranog rječnika izraza, koji predstavljaju pojmove i imenovane entitete, i od semantičke strukture koja pokazuje paradigmatičke odnose među njima; on katkada može imati i sintaktička pravila za sastavljanje jezičnih izraza u nizove.

Za predmetnu se odrednicu kaže da je lingvistički izraz (riječ ili skup riječi) koji predstavlja predmetni sadržaj jednog dokumenta, a rabi se za pronalaženje u katalozima, bibliografijama i kazalima. Predmetna odrednica može se sastojati od jednog elementa, ako se predmet može izraziti jednim jezičnim izrazom, ili od više njih, ako je za izražavanje predmeta potreban skup jezičnih izraza sastavljenih u jedan niz u skladu s uspostavljenim sintaksičkim pravilima.

Jedanaest načela oslanja se na praksu jedanaest razvijenih predmetnih sustava različitih zemalja i nacionalnih jezika. To su opće upute za određivanje izgradnje i primjene jezika predmetne odrednice.

1. *Načelo jedinstvene odrednice* predviđa da svaki pojam ili imenovani entitet mora biti iskazan jednom autoriziranom predmetnom odrednicom.
2. *Načelo sinonimnosti* predviđa smještanje sve građe o jednom datom predmetu na jednom mjestu. Da bi se to postiglo, potrebno je kontrolirati sinonime u jeziku predmetnih odrednica.
3. *Načelo homonimnosti*, radi postizanja jednoznačnosti termina, predviđa razrješavanje homonima dodavanjem riječi, kvalifikatora.

4. *Semantičko načelo* predviđa izražavanje semantičke (paradigmatske) strukture jezika predmetnih odrednica kroz odnos jednakosti, hijerarhije i povezanosti ili srodnosti.
5. *Sintaktičko načelo* predviđa način zapisivanja kompleksnih i složenih tema iz sadržaja neke jedinice građe, te predlaže da sintaksa jezika predmetne odrednice treba povezivati sastavne dijelove predmetne odrednice sintagmatskim, a ne semantičkim (paradigmatskim) odnosima. Ovo se načelo odnosi na sastavljanje složene predmetne odrednice i na redoslijed predmetnih oznaka unutar nje u svrhu dobivanja razumljive i čitke odrednice. Ono je uvjetovano i jezikom na kojem se odrednica ispisuje.
6. *Načelo dosljednosti* predviđa postizanje i održavanje dosljednosti tako da svaka nova predmetna odrednica svojim oblikom i strukturom bude slična usporedivim odrednicama, već prisutnim u jeziku.
7. *Načelo imenovanja* preporuča kako olakšati cjelovito pretraživanje, imena osoba, mjesta, obitelji, naziva korporativnih tijela i naslova djela kada se koriste u jeziku predmetnih odrednica izradom njihovih oblika prema pravilima za izradu autor-skih i naslovnih odrednica tog kataloga.
8. *Načelo predloška* predviđa odraziti sadržaj dokumenata dinamičkim razvojem rječnika jezika predmetne odrednice na osnovi predloška, kao i potrebu sustavna uključivanja novih termina u postojeći rječnik.
9. *Načelo uvažavanja korisnika* preporuča uporabu jezika predmetnih odrednica prema jeziku korisnika i prema vrsti knjižnice.
10. *Načelo politike predmetnog označivanja* opće je načelo koje preporuča razvijanje politike predmetnog označivanja radi zadovoljavanja potreba korisnika i ujednačene obrade dokumenata.
11. *Načelo specifične odrednice* preporuča da zbog povećanja točnosti jezika predmetne odrednice, ona bude opsegom jednaka predmetnom sadržaju.

Oba ova IFLA-ina dokumenta sadrže velik broj primjera, te su vrlo pristupačna i onima koji nisu bolje upoznati s predmetnom obradom.

Zaključak

IFLA-inim dokumentima *Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica* i *Načela za izradu jezika predmetnih odrednica* stvorene su pretpostavke na kojima bi se mogao temeljiti rad na standardiziranju razvijenog predmetnog sustava pogodnog za obilježavanje tema (predmeta/sadržaja) jedinice građe u arhivima, knjižnicama i muzejima. Preuzimanjem ovih uputa olakšala bi se razmjena i/ili preuzimanje zapisa između različitih međunarodnih, nacionalnih ili unutarnacionalnih ustanova. S obzirom da ne postoji nacionalni pravilnik za izradu predmetnog kataloga, za potrebe predmetnog označivanja mogu poslužiti i različiti nacionalni i međunarodni tezaursi, priručnici i postojeći popisi predmetnih odrednica koji odgovaraju svakoj pojedinoj djelatnosti. Za odabir i oblik odrednica i redalica za osobna imena, obiteljska imena, korporativna tijela, zemljopisne

nazive i stvarne naslove mogao bi poslužiti nacionalni *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*.

Tako izgrađena struktura predmetnog sustava pogodna je za primjenu u različitim strojno čitljivim formatima i sukladna je preporukama za izgradnju i uporabu DC elementa *Subject*. DC kaže da se glavna tema izvora može izraziti ključnim riječima ili frazama, deskriptorima ili predmetnim odrednicama. Preporuča uporabu već ustanovljenih predmetnih popisa i pravila, a daje i neke osnovne smjernice za izradu predmetne odrednice, a to su: uporaba jednoznačnih termina, uporaba nacionalnih pravilnika za izradu odrednice za stvaratelja, te preporuča preuzimanje teme iz naslova, polja opisa ili od bilo kuda iz izvornika.

Praksa je mnogih knjižnica u svijetu da zapise izrađuju u nekom MARC formatu. U Hrvatskoj je u uporabi UNIMARC format za pregledne kataložne jedinice i uputnice u čija se polja upisuju normirane predmetne odrednice, a zatim se povezuju s odgovarajućim poljima *Bloka sadržajne analize* za predmetne odrednice u UNIMARC formatu za bibliografske podatke.

Literatura

2. i 3. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2000.
- Principles underlying subject heading languages (SHLs) / edited by Maria Inês Lopes and Julianne Beall ; Working Group on Principles Underlying Subject Heading Languages ; approved by Standing Committee of the IFLA Section on Classification and Indexing. München [etc.] : Saur, 1999.
- Priručnik za UNIMARC : bibliografski format / prevela i priredila Mirna Willer. 2. hrv. izd. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica ; Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1999.
- Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica / [preporučila] Radna skupina za izradbu Smjernica za datoteke predmetnih preglednih kataložnih jedinica Sekcije za klasifikaciju i indeksiranje Odjela za bibliografski nadzor Međunarodnog saveza knjižničarskih društava i ustanova ; [s engleskog prevela, hrvatske primjere odabrala i izradila Jelica Lešćić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1999.
- Smjernice za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica / preporučila Radna grupa za izradu Međunarodnog sustava preglednih kataložnih jedinica ; odobrio Stalni odbor Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za automatizaciju Međunarodne federacija bibliotekarskih društava i ustanova ; prevela i predgovor napisala Daniela Živković. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1990.
- Štrbac, Duška; Mirjana Vujić. Pravila za izradu predmetnog kataloga. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, Knjižnica Božidara Adžije, 1997. (Samo za internu upotrebu)
- UNIMARC / Authorities : universal format for authorities / recommended by IFLA Steering Group on a UNIMARC Format for Authorities ; approved by the Standing Committees of the IFLA Sections on Cataloguing and Information Tehnology. 1st edition reissued with minor amendments and additions. München [etc.] : Saur, 1997.
- Verona, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. 1. dio : Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986. 2. dio : Kataložni opis. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1983.
- Willer, Mirna. UNIMARC u teoriji i praksi. Rijeka : Benja, 1996.

PRILOG 3

RAZMIŠLJANJA O KNJIŽNIČNOM PREDMETNOM KATALOGU

Bisera Čaušević

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

Zajednička radna grupa arhiva, knjižnica i muzeja, nastavljajući prošlogodišnja nastojanja u pronalaženju mogućih zajedničkih Dublin Core elemenata podataka odlučila se za raspravu o DC elementu *Subject*. Vezano uz pripreme panela, kao i tijekom rasprave na Seminaru, otvoreno je i pitanje knjižničnih predmetnih kataloga. Osobit poticaj za razmišljanja o tom problemu došao je od arhivista i muzealaca koji su postavljali izravna pitanja: Govorite o predmetnom katalogu, predstavljate nam "AKM katalog", a gdje ga možemo pretraživati mi i naši korisnici?

Trud koji su uložili kolegice i kolege na skupu ne bi li zajednici arhivista, knjižničara i muzealaca pokušali predočiti problematiku predmetnog označivanja u hrvatskoj knjižničarskoj zajednici navodi na još nekoliko napomena vezanih uz postojeću praksu izrade predmetnih preglednih kataložnih jedinica u Hrvatskoj.

Predmetni katalozi ugrađeni su u složene integrirane knjižnično-informacijske sustave na različite načine. Oni mogu biti sastavni dio bibliografskih baza podataka ili posebne normativne baze podataka koja je u funkciji bibliografske baze podataka. Pri njihovoj izradi primjenjuje se logika normativne kontrole predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica, čija je struktura ustanovljena devedesetih godina u IFLA-inom standardu *Smjernice za izradu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica* (GSARE - *Guidelines for Subject Authority and Reference Entries*). Budući da standard ne određuje stvaran oblik odrednica, uputnica i sl., nacionalna bibliografska središta zadužena su za sastavljanje pravila za izradu predmetnih kataloga za vlastite potrebe, ali i za potrebe ostalih knjižnica za koje su nadležna.¹ Ranije razvijenim IFLA-inim formatom za razmjenu strojno čitljivih zapisa -UNIMARC/Authorities, omogućena je ugradnja strukture GSARE-a u strojno čitljiv katalog.

Navedeni međunarodni dokumenti, uz postojeći Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga, dostatni su za početak izrade predmetnog kataloga. Kao potvrdu ove tvrdnje, navodim primjer preglednih kataložnih jedinica i uputnica, čija je izrada, unatoč nepostojanju nacionalnih pravila, započela u hrvatskom nacionalnom bibliografskom središtu već 1990. One se izrađuju u strojno čitljivom formatu UNIMARC za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica (UNIMARC/Authorities),² koji je još u nacrtu bio

¹ Kod nas su te zadaće regulirane Zakonom o knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 40, 3-4(1997), 205-225.-

² UNIMARC/Authorities : universal format for authorities / recommended by the IFLA Steering Group on a UNIMARC Format for Authorities. Muenchen [etc.] : K. G. Saur, 1991.

ugrađen u CROLIST, integrirani knjižnično-informacijski sustav. Zapisi se izrađuju prema postojećim propisima za izbor i oblikovanje odrednica i redalica Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga. Sam propis za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica privremenog je karaktera, iako su međunarodne Smjernice na koje se Pravilnik poziva, u međuvremenu objavljene.

Bez obzira na to što hrvatska knjižnična zajednica nema ni na ovom području do kraja riješena pitanja regulative, uspostavljena je normativna baza podataka za osobna imena i korporativne nazive. Rezultat tog nastojanja očit je u činjenici da korisnik danas može na mrežnoj stranici bibliografskog središta pretraživati računalni katalog upravo po standardnim parametrima, kao što su osobna imena autora, nazivi korporativnih tijela, sastanaka, izložbi i dr.

PRILOG 4

RAZMIŠLJANJE O DEFINIRANJU SADRŽAJNE OBRADE MUZEJSKE GRAĐE

Dora Bošković

Hrvatski povijesni muzej, Zagreb

Zadatak je Zajedničke radne grupe AKM-a da izvidi mogućnosti objedinjavanja predmetne tj. sadržajne obrade arhivske, knjižnične i muzejske građe pod okriljem Dublin Core elementa *DC.Subject*. Ovim će se prilogom predstaviti *jedna mogućnost* sadržajne obrade muzejske građe kojoj je cilj prikazati da informacije (ili skupine podataka) preuzete s muzejske građe, kao i one o njoj prikupljene mogu postati kompatibilne informacijama iz arhivske i knjižničarske struke.

Na prošlogodišnjem smo seminaru mogli vidjeti kako se skupine podatka o odgovornosti i nakladništvu, mogu primijeniti u zajedničkom okruženju Dublin Corea. Pri tome je ustanovljeno da muzejska struka, nažalost, ne posjeduje definiciju i pravila koja bi određivala koje se informacije povezane s muzejskom građom mogu objediniti nazivom "skupina podataka o odgovornosti" i "skupina podataka o nakladništvu". To znači da se kod muzealaca pitanje poimanja tko je i u kojoj mjeri odgovoran za fizičko nastajanje jedinice muzejske građe razlikuje shodno educiranosti obrađivača, eventualno shodno tematskoj djelatnosti muzeja. Unatoč tomu, pokazali smo da je moguće postići kompatibilnost, odnosno povezljivost muzejske s arhivskom i knjižničarskom strukom, ako muzealci pri obradi svoje građe primjenjuju za pisanje imena osoba i naziva korporativnih tijela načela koja propisuje *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga* Eve Verone, odnosno međunarodne standarde.

Isti je slučaj i sa sadržajnom/predmetnom obradom muzejske građe. Sadržajna/predmetna obrada, kao ni ona prethodna – djelomično formalna obrada, nije definirana opće prihvaćenim i objavljenim pravilima muzejske struke.

Muzejskoj je struci još uvijek omogućena velika sloboda i individualnost pristupa pri cjelovitoj obradi muzejske građe. U Hrvatskoj, za strukturu podataka za obradu jedinica muzejske građe postoje tek zakonom propisana inventarna knjiga i zakonske preporuke za neke od kategorija koje određuju jedinicu muzejske građe.¹ "Svjetski" muzejski standardi, klasifikacije, strukture i tezaurusi zadovoljavaju tek djelomično zahtjeve potpune obrade jedinice muzejske građe i vrlo su često teško dostupni široj kustoskoj populaciji, naročito

¹ Godine 1962. izdano je Uputstvo o načinu vođenja knjiga muzejske građe i kartoteke u muzejima i muzejskim zbirkama. Godine 1977. izašao je Zakon o muzejskoj djelatnosti. Godine 1987. u Muzeologiji je 25 objavljena Dokumentacija i klasifikacija muzejskih i galerijskih predmeta. Godine 1998. izašao je novi Zakon o muzejskoj djelatnosti. Iz tih propisa i naputaka proizlaze smjernice po kojima danas kustosi u Hrvatskoj obrađuju muzejsku građu.

online. Zahvaljujući Katedri za muzeologiju dostupan nam je popis i veze na standarde i klasifikacije (tezaurusi i rječnici) za muzejsku struku na webu.²

Dakle, *jedan je od načina*, odnosno standarda, po kojem je moguće obrađivati muzejsku građu i UNIMARC, pa su i neki primjeri, prikazani u okviru panel-rasprave, obrađeni na taj način. Ali, uvidom u drugačije načine obrade muzejske građe, npr., prema obrascu propisanih kategorija inventarne knjige ili prema CIDOC-ovim smjernicama ili nekom drugom vlastitom obrascu, došlo se do spoznaje da je, osim same strukture za obradu muzejske građe, od presudne važnosti da se sadržaj podataka unutar strukture unosi po određenim, svjetski prihvaćenim informatološkim pravilima.

Treba imati u vidu, što je potvrđeno i iznijeto na prijašnjim AKM-skupovima, da je svrha obrade i muzejske građe prenošenje, bilježenje, pohranjivanje, predstavljanje i posredovanje informacija³ o fizičkom stanju, kao i spoznaja o muzeološkim vrijednostima koje nosi jedinica muzejske građe. Dakle, s jedne strane imamo elemente "očitanje" neposredno s jedinice muzejske građe, a s druge skup podataka o toj jedinici sakupljen posredstvom i povezivanjem s drugim izvorima informacija.⁴ Zbir jednih i drugih podataka materijalizira se pomoću ključnih riječi, odrednica ili pristupnica u informacije dostupne korisniku.

Osnovne su skupine podataka koje određuju jedinicu muzejske građe – dakle, muzejski predmet: skupina podataka o naslovu, skupina podataka o nazivu, skupina podataka o odgovornosti, skupina podataka o materijalnom obilježju i skupina podataka proizašlih iz kontekstualizacije odnosno interpretacije cjelovite jedinice muzejske građe (Shema 1). Na temelju tih skupina podataka stvaraju se predmetne odrednice pomoću kojih korisnik pristupa sadržaju, strukturi i temi jedinice muzejske građe.

U DC.*Subject* potpadaju skupine podataka koje određuju materijalno obilježje jedinice muzejske građe odnosno njihova interpretacija, te skupine podataka koje određuju kontekstualizaciju, značenje ili muzealnost jedinice muzejske građe.⁵ O predmetnim odrednicama za oblik (prema knjižničarskim *Pravilima predmetnog kataloga*⁶) koje korespondiraju s predmetnim odrednicama za naziv jedinice muzejske građe raspravljat će se na sljedećim skupovima AKM-a (Shema 2).

Identifikacija materijalnog obilježja muzejske građe predmet je muzeografije.⁷ Materijalno obilježje jedinice muzejske građe sačinjavaju skupine podataka koji su vidljivi, odno-

² <http://www.ffzg.hr/infoz/muzej>

³ Lasić-Lazić, Jadranka. Sadržajna obrada u knjižnici. // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Str. 165.

⁴ Vujić, Žarka. Možemo li govoriti o sadržajnoj obradi muzejske građe? // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Str. 179.

⁵ Maroević, Ivo. Fenomen kulturne baštine i definicija jedinice građe. // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Str. 5; Vujić, Žarka. Nav. dj., str. 179.

⁶ Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Pravila predmetnog kataloga. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, Knjižnica Božidara Adžije, 1997. (interna publikacija).

⁷ Vujić, Žarka. Nav. dj., str. 179.

SHEMA 1

JEDINICA MUZEJSKE GRAĐE, (jedinica, predmet, primjerak)

- Naslov
- Odgovornost (autorstvo, koautorstvo)
- Naziv (klasificiran)
- Materijalno obilježje
- Kontekstualizacija (interpretacija)

DC.Subject

SHEMA 2

Materijalno obilježje

- fizička/materijalna struktura
 - materijal
 - tehnika
 - dimenzije
- ikonografija i inskripcije
 - ukrasi (možda “motivi”, “sadržaj”)
 - natpisi (tekstovi, godine, brojevi)
 - potpisi (signature = identifikacija stvaratelja)
 - opis u obliku slobodnog teksta

sno “čitljivi” sa same jedinice (predmeta). To je materijalna/fizička struktura jedinice muzejske građe koju sačinjavaju *materijal* od kojeg je jedinica napravljena/sačinjena, primijenjena *tehnika* te dimenzije (koje ne ulaze u predmetne odrednice). Ali, na istoj se razini s jedinice “očitavaju” vidljivi “sadržaji” ili “dijelovi sadržaja” – dakle *dijelovi fizičkog opisa* sažimaju se u “ključne riječi” koje postaju odrednice, odnosno pristupnice jedinici muzejske građe. Taj sadržaj može biti: 1. ukras (motiv, oblik), 2. natpis i 3. potpis stvaratelja.

1. Ukrasi (motivi ili oblici) mogu biti npr. ljudi, životinje, razni predmeti, dijelovi pejzaža ili veduta, vegetabilni ornament, linearni ornament, oružje, grb, geometrijski lik i sl. To su slobodno oblikovane odrednice, odnosno knjižničarskim rječnikom njihov se nastanak naziva predmetiziranje izvođenjem.⁸ Djelomično se kod odabira slobodno oblikovanih odrednica možemo služiti postojećim rječnicima koje nalazimo u standardima koje preporučuje Katedra za muzeologiju (npr., u Gettyjevim *Vocabularies* ili u ICONCLASS-u).
2. Osim ukrasa, pod slobodno shvaćen pojam ikonografije svakako spadaju i natpisi (tekstovi, godine i brojevi) koji trebaju omogućiti pristup jedinici muzejske građe, barem na razini lokalnih indeksa ili kataloga. Ovisno o duljini i sadržaju natpisa te vrsti zbirke/muzeja u odrednice se stavlja cjelovite natpise, odnosno iz njih se izvode odrednice koje korisnika upućuju na sadržaj natpisa.

⁸ Lasić-Lazić, Jadranka. Nav. dj., str. 167.

3. Isto je tako i s potpisima stvaratelja. To mogu biti signature, žigovi i punce kojima stvaratelj dokazuje svoju odgovornost za određeno djelo. Npr., na hladnom oružju nalaze se punce i žigovi majstorskih radionica, a odrednice ili pristupnice tim "signature" slobodno su oblikovani pojmovi skinuti s predmeta na način ikonografije, odnosno, doslovni prijevodi žiga budući da su to kraći tekstovi.

Ovdje treba imati u vidu da termin "čitljiv" u doslovnom smislu može biti primjenjiv jedino kod natpisa i potpisa, dok se kod materijala i tehnike, a naročito kod ukrasa pod pojmom "čitljivo", zapravo razumijeva "interpretacija" vidljiva sadržaja jedinice muzejske građe.

U UNIMARC formatu⁹ to se može ostvariti u poljima 304 (prijepis ili interpretacija natpisa i signature), 605 (materijal), 603 (tehnika) te 606 (tematska predmetna odrednica u koju su svrstani i ukrasi). Isto tako, kad se iz *natpisa* izvode odrednice, one se uvrštavaju u polja predmetnih odrednica 600 (osobno ime), 601 (korporativni naziv), 602 (obiteljsko ime), 606 (tematska predmetna odrednica), 607 (zemljopisni naziv) i 608 (godina/razdoblje).¹⁰

SHEMA 3

Interpretacija i kontekstualizacija – određivanje muzealnosti

- osoba
- obitelj
- korporativno tijelo
- zemljopisni ili etnički pojam
- vrijeme/razdoblje
- opći pojam

Drugi dio obrade muzejske građe koji potpada pod *DC.Subject* jest predmetna obrada kontekstualizacije ili "prave" interpretacije cjelovite jedinice muzejske građe, kao i dijelova njezinih sadržaja. Kontekstualizacija, odnosno interpretacija muzejske građe određivanje je ili ustanovljenje muzealnosti jedinice muzejske građe. To je, dakle, prepoznavanje i izdvajanje objekta iz jednog ambijenta (prostora, vremena, realnosti) i njegovo smještanje u drugi ambijent (prostor, vrijeme, realnost),¹¹ pri čemu taj objekt postaje jedinica muzejske građe. Odnosno, to je registriranje puta i uloge koju je jedinica muzejske građe u svojoj cjelini imala od trenutka nastanka do dolaska u muzej te njena povezanost s osobama, korpo-

⁹ Priručnik za UNIMARC / priredila Mirna Willer. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1989.

¹⁰ Polje 608 u ovom se radu koristi kao vremenska predmetna odrednica prema 1. izd. Priručnika za UNIMARC. U 2. izd. to je polje namijenjeno za oblik, žanr i/ili materijalna obilježja kao predmetna odrednica. Vremenska predmetna odrednica u tom izdanju nema zasebno polje te se unosi u polje 606. Vidjeti: Priručnik za UNIMARC : bibliografski format / prevela i priredila Mirna Willer. 2. hrv. izd. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1999. (Nap. ur.)

¹¹ Vujić, Žarka. Nav. dj., str. 179.

rativnim tijelima, zemljopisnim i etničkim pojmovima, vremenskim i stilskim razdobljima te zbivanjima u tom razdoblju. Registriranje ili bilježenje tog puta zahtjevan je i pravi istraživački posao kustosa, budući da se provodi posredno i interpretacijom, uz pomoć drugih izvora informacija (Shema 3).

Dakle, predmetne odrednice koje se izvode iz istraživanja, odnosno utvrđivanja muzealnosti jedinice muzejske građe, mogu biti svrstane, slično kao kod knjižničarskoga predmetnog kataloga,¹² u sljedeće kategorije: osobno ime kao predmetna odrednica, obiteljsko ime kao predmetna odrednica, korporativno tijelo kao predmetna odrednica, zemljopisni pojam ili etnikum kao predmetna odrednica, godina, stoljeće ili razdoblje kao predmetna odrednica i odabran pojam kao tematska predmetna odrednica.

SHEMA 4

Polja podataka UNIMARC formata za bibliografske podatke	IKONOGRAFIJA: neposredno "očitanje"	KONTEKSTUALIZACIJA / "PRAVA" INTERPRETACIJA: očitavanje posrednim putem i interpretacijom
600	osobno ime spomenuto i očitano iz natpisa na samom muzejskom predmetu	osobno ime kao "tema", "vlasnik", "nabava", "obrada" ili neka druga vrsta "veze"
601	naziv korporativnog tijela spomenut i očitano iz natpisa na samom muzejskom predmetu	naziv korporativnog tijela kao "tema", "vlasnik", "nabava", "obrada" ili neka druga vrsta "veze"
602	obiteljsko ime spomenuto i očitano iz natpisa na samom muzejskom predmetu	obiteljsko ime kao "tema", "vlasnik", "nabava", "obrada" ili neka druga vrsta "veze"
606	ukrasi, sadržaji i motivi vizualno "očitani" s fizičkih dijelova samog muzejskog predmeta	posrednim putem i interpretacijom izvedeni pojmovi za temu, radnju, događaje, stanje, zbivanje, ulogu, svrhu, namjenu cjelovitog predmeta
607	zemljopisni pojam ili etnikum spomenut i očitano iz natpisa na samom muzejskom predmetu	zemljopisni pojam kao "tema", "vlasnik", "nabava", "obrada" ili neka druga vrsta "veze"
608	oznaka za godinu ili razdoblje spomenuta i očitana iz natpisa na samome muzejskom predmetu	oznaka za godinu ili razdoblje (i stilsko) kao "tema", "nabava", "obrada" ili neka druga vrsta "veze"
603	tehnika primijenjena za izradu muzejskog predmeta očitana sa samog predmeta	
605	materijal primijenjen za izradu muzejskog predmeta očitano sa samog predmeta	

¹² Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Nav. dj., str. 3.

Ad. 1. Osobno ime kao predmetna odrednica s jedne je strane identificirano ime lika – čovjeka, božanstva, alegorijskog lika ili životinje(?) – prikazanog na jedinici muzejske građe ili koje jedinica muzejske građe prikazuje ("tema"). S druge, pak, strane, to su imena vlasnika i korisnika jedinice muzejske građe (npr., u svojstvu "vlasnik" ili "nabava"), odnosno sva ona imena osoba koje su tijekom životna vijeka dotične jedinice muzejske građe, od časa stvaranja do časa njezinog dolaska u muzej, mogla biti povezana s njome (okupljena oko izraza, npr., "izrada" ili samo "veza") (polje 600).

Ad. 2. Obiteljsko ime kao predmetna odrednica identificira se jednako kao Ad. 1., dakle kao "tema", "nabava", "vlasnik" ili bilo koji drugi oblik "veze" (polje 602).

Ad. 3. Korporativni naziv kao predmetna odrednica identificira se jednako kao Ad. 1., dakle kao "tema", "nabava", "vlasnik" ili bilo koji drugi oblik "veze" (polje 601).

Ad. 4. Zemljopisni pojam ili etnikum kao predmetna odrednica određen je povezanošću jedinice muzejske građe tijekom njezina života sa zemljopisnim pojmovima, odnosno imenima naroda – bilo kao "tema", "izrada", "porijeklo", "nalazište", "pripadnost", "restauriranje" ili bilo koji drugi oblik "veze" (polje 607).

Ad. 5. Godina, stoljeće ili razdoblje kao predmetna odrednica odnosi se na vrijeme izrade, upotrebe i nabave, ali i na stilska razdoblja u kojima je jedinica muzejske građe stjecala karakteristike na osnovi kojih je uvrštena u muzej i kulturnu baštinu (npr. "izrada", "nabava"). Isto tako, jedinica muzejske građe može biti i simbolom određena razdoblja (npr. "tema", "veza") (polje 608).

Ad. 6. Odabrani pojam kao tematska predmetna odrednica može obuhvatiti "temu", "radnje", "stanja" i "zbivanja" povezana sa životnim putom jedinice muzejske građe, od nastanka do dolaska u muzej. Isto tako to mogu biti "svrha", "namjena" i "uloga" (polje 606) (Shema 4).

Praksa muzejske struke ovom nizu predmetnih odrednica, određenih knjižničarskim standardima, ima potrebu dodati još neke kategorije predmetnih odrednica, i to za materijal, tehniku i natpise - inskripcije, koje u knjižničarstvu spadaju u formalnu obradu.¹³ Muzejska bi struka, osim toga, vrlo rado imala razdvojene neposredno "očitanje" predmetne odrednice i one posredno "očitanje" ili intepretirane, odnosno izvedene iz kontekstualizacije jedinice muzejske građe. Vjerojatno se taj problem može riješiti predmetanjem ili davanjem ključnih pojmova "posredno" i "neposredno" uza samu odrednicu (Shema 5).

Svrha je određivanja predmetnih odrednica uvrštavanje muzejske građe u korisnicima dostupan svijet informacija tj. zajedničko informacijsko okruženje.¹⁴ Načela kojih se pri tome trebamo pridržavati predstavila je Tatjana Aparac Jelušić na prvom seminaru. To su: načelo dostupnosti dokumenta i informacija, načelo društvene svrhovitosti informacijskih djelatnosti i informacije same po sebi, načelo nužnosti stalnog olakšavanja djelotvornog prenošenja željenih informacija do pojedinog korisnika i načelo očuvanja kulturne baštine poradi stalnog razvoja civilizacije.¹⁵ Ta načela, opet, korespondiraju s načelima muzejske

¹³ Za tu se svrhu može razmotriti upotreba novog polja 608 u 2. izd. Priručnika za UNIMARC. (Nap. ur.)

¹⁴ Maroević, Ivo. Nav. dj., str. 7.

¹⁵ Aparac, Tatjana. Informacijske znanosti : temeljni koncepti i problemi. // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Str. 24.

SHEMA 5

Knjižnice	Muzeji
Osobne predmetne oznake	Ime osobe kao predmetna odrednica Obiteljsko ime kao predmetna odrednica
Zemljopisno/etnografske predmetne odrednice	Zemljopisni ili etnički pojam kao predmetna odrednica
Korporativne predmetne oznake	Korporativno tijelo kao predmetna odrednica
Predmetne oznake za opći pojam	Slobodno odabrani pojam kao predmetna odrednica
Vremenske predmetne oznake	Godina, stoljeće ili razdoblje kao predmetna odrednica
Predmetne oznake za oblik	Odrednica za naziv predmeta
	Predmetna odrednica za materijal
	Predmetna odrednica za tehniku
	Predmetna oznaka za natpis/inskrpciju

struke propisanim Zakonom o muzejima: sakupiti, čuvati, obraditi, predstaviti. Da bismo ta načela mogli ostvariti, najprije se moramo potruditi spoznati što je sve predmetna odrednica jedinice muzejske građe, a onda odlučiti da, kao i kod knjižničara, uvijek isti sadržaj ili dio sadržaja jedinice muzejske građe uvijek mora stajati pod istom predmetnom odrednicom i uvijek u istom obliku.¹⁶

Hoće li se muzealci pri stvaranju predmetne odrednice služiti jednim od postojećih standarda koje je preporučila Katedra za muzeologiju ili ćemo za određene skupine podataka koristiti i knjižničarske smjernice i pravila za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica,¹⁷ u ovom je trenutku manje važno. Važna je spoznaja da nije dovoljno da odabir tih pojmova za predmetni (sadržajni) katalog ili indeks jedinica muzejske građe ovisi samo o slobodnom nahođenju kustosa, njegovu talentu za semantiku i sintaksu, te potrebi, odnosno svrsi za koju se takav katalog ili indeks priređuje. Važna je spoznaja da taj skup odrednica ili pristupnica (katalog ili indeks) treba biti izrađen za korisnika koji

¹⁶ Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Nav. dj., str. 3.

¹⁷ Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Pravila predmetnog kataloga. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, Knjižnica Božidara Adžije, 1997. (interna publikacija); Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica / Radna skupina za izradbu Smjernica za datoteke predmetnih preglednih kataložnih jedinica Sekcije za klasifikaciju i indeksiranje Odjela za bibliografski nadzor Međunarodnog saveza knjižničarskih društava i ustanova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1999.; Subject data in the metadata record : recommendations and rationale : a report from ALCTS/CCS/SAC/ Subcommittee on Metadata and Subject Analysis. <http://www.ala.org/alcts/organization/ccs/sac/metarept2.html>.

je već naviknut na određeni logički slijed i razinu informacija kad pretražuje knjižnične predmetne kataloge. A iznad svega, važna je spoznaja da jedino pomoću sustavnih i zakonitostima informacijskih znanostima prilagođenih predmetnih odrednica muzealci mogu korisnicima ukazati na muzealnost svoje građe.

Primjeri obrađeni u UNIMARC formatu dokazuju da je moguće dobro obraditi jedinicu muzejske građe i, uz to, biti kompatibilan s knjižničarskim predmetnim katalogom. Osobno ne smatram da je ovakvom obradom i prihvaćanjem iskustva knjižničara narušena ili umanjena kvaliteta mog posla, niti ugrožen dignitet moje struke.¹⁸

¹⁸ Osrečki Jakelić, Dubravka. Mogućnosti primjene bibliotečnih standarda u informatizaciji muzejske djelatnosti. // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Str. 85.

PRILOG 5

DC ELEMENT TEMA - PREDMET - KLJUČNA RIJEČ <SUBJECT> (arhivistički rakurs)

Boris Zakošek

Državni arhiv u Rijeci

Prema DLM Forum: *Smjernice za korištenje elektroničkih informacija. Kako postupati sa strojno čitljivim podacima i elektroničkim dokumentima. (Revidirano i nadopunjeno izdanje. Hrv. prijevod. Zagreb : HAD, 1997.)* DC element *Subject* definiran je kao: predmet jedinice opisa ili ključna riječ ili fraza koje opisuju predmet ili sadržaj jedinice opisa. Svrha je specifikacije ovog elementa promoviranje uporabe kontroliranog rječnika (tezaurusa) ili ključnih riječi. Ovaj element može sadržavati i podatke iz klasifikacijskog sustava (npr. klasifikacija Kongresne knjižnice ili Deweyeva decimalna klasifikacija) ili kontroliranog rječnika (kao što su Medical Subject Headings ili Art and Architecture Thesaurus).

Revidirana opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva ISAD(G) izrijekom upućuje na sljedeća tri međunarodna standarda koje valja uvažavati kod razvoja i održavanja kontroliranih rječnika: *ISO 5963 Documentation - Methods for examining documents, determining their subject, and selecting indexing terms*; *ISO 2788 Documentation - Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri* i *ISO 999 Information and documentation - Guidelines for the content, organization and presentation of indexes*.

S arhivističkog motrišta shvaćamo ga kao normativnu odrednicu koja služi kao pristupnica arhivističkom opisu ili kao pristupnica sadržaju arhivskoga gradiva. Izvedba ovisi o konkretnim formatima.

Primjer: Encoded Archival Description (EAD)

element <subject>: izraz koji upućuje na temu koja je povezana s gradivom ili pokriva gradivo koje je predmet opisa (= *a term that identifies a topic associated with or covered by the described materials*).

Značenje EAD-ovih elemenata nije unaprijed definirano, već ovisi o konkretnim deskriptivnim potrebama koje se ostvaruju načinom na koji su pojedini elementi kodirani.

Kodiranjem se EAD-ovi elementi hijerarhijski povezuju, a njihovo značenje ostvaruje, osim hijerarhijom, i pomoću atributâ koji se vezuju uz određene elemente opisa.

Kad pojedino osobno, korporativno ili zemljopisno ime odnosno naziv ima značenje tematske odrednice, upisuje ih se u tagove <persname>, <corpname>, odnosno <geogname>, a uza svaki navedeni tag kodira se i atribut *ROLE* vrijednosti *subject*. Ako to isto osobno ime ili korporativni i zemljopisni naziv pripada nekoj indeksnoj bazi podataka, od-

nosno ako ima funkciju pristupnice, upisuje se u onakvu hijerarhijsku strukturu elemenata kakva je potrebna za konstrukciju indeksa.

Primjer: termin *Fran Franković* kojem se pridaje značenje tematske pristupnice upisat će se u tag `<persname/subject/>`, gdje je *subject* vrijednost atributa *ROLE*. Hijerarhijski se to može izraziti shemom `<index> <indexentry> <persname/ Franković, Fran, subject/>`.

Ovaj iskaz vrijedi ako termin *Fran Franković* označava fizičku osobu koju smo odredili kao temu gradiva što ga opisujemo. Iskaz se mijenja u slučaju da isti termin označava korporativno tijelo ili bilo što što može nositi oznaku *Fran Franković* ili ako ne označava temu već, npr., stvaratelja gradiva. U tim će slučajevima upis biti tagiran na drugačiji način. U iskaz se mogu ukodirati i neki drugi atributi, npr:

`<index> <indexentry> <corpname> OŠ Fran Franković</subject/> "Drenova (Rijeka), 1999."`

atr.ROLE atr. LABEL ili xsl specifikacija

Atributom *LABEL* specificira se značenje tematske odrednice. Xsl specifikacija omogućava prikaz i onih iskaza koji nisu rađeni u EAD formatu.

Jedan je drugi atribut EAD formata važan - *ENCODINGANALOG*. Tu se navodi naziv elementa u drugom standardu, npr. nazivi DC elemenata. Problem je u tome što atribut ima samo jednu vrijednost pa ako je se potroši na DC element, ne ostaje mjesta za druge standarde. Autori EAD-a ovaj su atribut namijenili ponajprije MARC standardima.

O konvencionalnoj predmetizaciji u arhivskoj djelatnosti

Među tradicionalnim arhivističkim poslovima predmetizacija nema značajnije mjesto, ona je iznimka a ne pravilo. Veže se poglavito uz pojam izrade predmetnog kataloga za pojedine vrste gradiva, odnosno pojedine vrste obavijesnih pomagala (npr., zbirke arhivskoga gradiva i regesta). Predmetizacija je poglavito bila spisovodstveni posao (spisovodstvo = records management, records administration). Registrature su izrađivale urudžbene zapišnike, kazala, indekse, repertorije i slične vrste obavijesnih pomagala pomoću kojih je bilo moguće doseći relevantne intelektualne sadržaje (teme) pohranjene u gradivu. Pristupnice tim sadržajima oblikovane su od različitih vrsta termina: osobnih imena, naziva pravnih osoba, zemljopisnih naziva, raznih vrsta općih imenica, brojeva. Artikulirane su potpuno autonomno, prema potrebi, ili korištenjem šire prihvaćenih klasifikacijskih sustava, nomenklatura, lista termina i sl. U razvijenijim registraturnim sustavima odvojeno su se vodile pristupnice temama pohranjenim u gradivu od pristupnica drugim obavijesnim elementima, npr. nazivu stvaratelja, makar se može bitno radilo o identičnim terminima. Suvremeni trendovi ponovno dovode do približavanja i sve veće koordinacije spisovodstvenih i arhivističkih poslova kao posljedica svijesti o potrebi jedinstvena i cjelovita pristupa gradivu tijekom čitava njegova životnog ciklusa, pa tako i na području predmetizacije.

PRILOG 6

NEKE SPECIFIČNOSTI SADRŽAJNE OBRADE MUZEJSKE GRAĐE

Goran Zlodi

Filozofski fakultet u Zagrebu
Odsjek za informacijske znanosti, Katedra za muzeologiju

Raznolikost muzejske građe i nedjeljivost sastavnica (materijal, oblik i značenje) pojedina muzejskog predmeta, dva su najvažnija razloga, kako ih je identificirala Žarka Vujić,¹ koji određuju specifičnosti sadržajne obrade muzejske građe. Muzejski predmet kao nedjeljivu cjelinu njegovih sastavnica najbolje definira Ivo Maroević: "Muzejski je predmet spona između muzeologije i temeljne znanstvene discipline. Njegove su sastavnice: materijal, oblik i značenje. Ta troznačnost muzejskog predmeta nudi i troznačnost podataka koji oblikuju informaciju. Muzejski se predmet kao izvor informacija već u početku pokazuje kao složena struktura u kojoj ravnopravno sudjeluju prostor, vrijeme i društvo."²

Informacije koje dobivamo prateći materijal i oblik kroz vrijeme, od procesa izrade, starenja i degradacije sve do mogućih restauracijskih zahvata, pri čemu bilježimo primijenjene tehnike, veličinu predmeta i sl., možemo usporediti s informacijama koje nastaju pri formalnoj obradi u knjižničarstvu. Žarka Vujić navodi kako muzeografija jasno razlikuje spomenute informacije (očitanje iz predmeta samog) od informacija prikupljenih posrednim putem (uporaba i povijest predmeta općenito). I takvi podaci, dodajući značenju predmeta njegov društveni kontekst, obuhvaćeni su pri sadržajnoj obradi muzejskog predmeta. Napose kad govorimo o uporabnim predmetima, predmetima kulturne povijesti ili etnografskim predmetima, vrlo nam je važna njihova prvotna funkcija i kasnije uporabe, povezanost s određenim osobama ili institucijama te uopće njihova povijest.

Čak i kad se oduzme ta društvena sastavnica (pri obradi umjetničkih predmeta ona nije toliko dominantna), zapažamo svojevrstu dvojnost sadržaja: onog što neposredno vidimo, primjerice na slici, i onog što dobijemo interpretacijom. Pri odabiru odgovarajućih termina može nam pomoći sustav ikonografske klasifikacije (ICONCLASS) koji omogućava prevladavanje problema kojeg donosi takva dvojnost. Primjerice, slika prelijepe gole žene u zagrljaju snažnog ratnika samo je generički pojam "zagrljaja" za nekoga tko ne zna za ro-

¹ Vujić, Žarka. Možemo li govoriti o sadržajnoj obradi muzejske građe? // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Str. 179.

² Maroević, Ivo. Muzeologija i znanost u virtualnom okruženju. // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2000. Str. 91-98.

mansu Marsa i Venere iz mitološkog konteksta.³ Sličan je primjer razlikovanje teme "Bogorodica i dijete" od bilo kojeg portreta majke s djetetom. ICONCLASS upućuje na oba termina ne prisiljavajući na odlučivanje između općeg i specifičnog, ili pak bilježenja oba koncepta pri sadržajnoj obradi predmeta.

U muzejskoj praksi u ovom trenutku imamo, s jedne strane, Međunarodne smjernice za podatke o muzejskom predmetu: CIDOC-ove podatkovne kategorije⁴ koje nam pomažu pri definiranju strukture podataka, a s druge strane, brojne standarde za vrijednost i sadržaj podataka koji su najčešće specifični za određene vrste građe koje muzeji posjeduju, tipove zbirki i sl.

U prijevodu CIDOC-ovih Smjernica skupina *Subject Depicted Information* prevedena je u skladu s dosadašnjom muzejskom praksom kao *Podaci o temi*. U Smjernicama je navedeno da ti podaci ponajprije podržavaju jedan od ciljeva dokumentacije, a to je: omogućavanje pristupa predmetima. Prema Elizabeth Orna,⁵ pristup predmetu može biti fizički i intelektualan. To znači da podaci o temi pomažu i pri fizičkoj identifikaciji predmeta i pri pretraživanju muzejske dokumentacije, odnosno muzejskih baza podataka.

U CIDOC-ovim Smjernicama preporučuje se bilježenje termina koji mogu opisivati apstraktnu ili figurativnu kompoziciju ili dekoraciju predmeta te samu interpretaciju. Navodi se kako podaci o temi mogu uključivati i informacije o osobama, mjestima, vremen-
skim događajima ili predmetima. CIDOC se ovdje zadržava samo na preporuci za korištenje kontroliranog nazivlja, stoga na muzejskoj zajednici ostaje ozbiljnije bavljenje svakom od navedenih vrsta termina. Za taj dio nazivlja za sada imamo na raspolaganju ULAN - *Union List of Artists Names* za osobna i korporativna imena autora, AAT - *Art & Architecture Thesaurus* za predmete, GTN - *Getty Thesaurus of Geographic Names* za zemljopisno nazivlje te već spomenuti ICONCLASS.

³ Fuchs, R. H. Henri van de Waal, 1910-1972. // *Simiolus : Netherlands quarterly for the history of art* 6(1972/73), 7.

⁴ Međunarodne smjernice za podatke o muzejskom predmetu : CIDOC-ove podatkovne kategorije. // *Vijesti muzealaca i konzervatora*, 1-4(1999).

⁵ Orna, Elizabeth. U tijeku zbivanja. *Informatica museologica* 1-4(1995), 51.